

DATOS IDENTIFICATIVOS

Fisioterapia xeral

Materia	Fisioterapia xeral			
Código	P05G170V01304			
Titulación	Grao en Fisioterapia			
Descritores	Creditos ECTS	Carácter	Curso	Cuadrimestre
	9	OB	2	1c
Lingua impartición	Castelán Galego			
Departamento	Bioloxía funcional e ciencias da saúde			
Coordinador/a	Rodríguez Fuentes, Gustavo			
Profesorado	Rodríguez Fuentes, Gustavo Soto González, María Mercedes			
Correo-e	gfuentes@uvigo.es			
Web	http://http://webs.uvigo.es/gfuentes/			
Descrición xeral	<p>Esta materia é unha materia obrigatoria do 2º curso do Título de Grao de Fisioterapia (impártese no 1º cuadrimestre). Nela estúdase o uso terapéutico da masoterapia, da termoterapia, da hidroterapia, da magnetoterapia e da fototerapia, e as súas modalidades.</p> <p>Debido aos seus contidos, é importante ter coñecementos previos sobre anatomía, fisioloxía, biofísica e anatomía palpatoria. Ademais, o seu encadre dentro da Titulación serve ao mesmo tempo para xerar no alumnado, xunto coas outras materias sobre coñecementos básicos xerais e específicos da Fisioterapia, unha base que facilite o desenvolvemento das materias chamadas no plan de estudos como "Fisioterapia en Especialidades Clínicas" e "Estancias Clínicas", en terceiro e cuarto cursos, e que impliquen a interrelación dos coñecementos de valoración e tratamento básicos e específicos empregados dentro do arsenal dun fisioterapeuta para tratar procesos patolóxicos concretos dentro de cada especialidade clínica: traumatoloxía, reumatoloxía, ortopedia, neuroloxía periférica, xenitourinario,...</p>			

Competencias

Código		Tipoloxía
CG2	Coñecer e comprender as ciencias, os modelos, as técnicas e os instrumentos sobre os que se fundamenta, articula e desenvolve a fisioterapia.	- saber
CG3	Coñecer e comprender os métodos, procedementos e actuacións fisioterapéuticas, encamiñados tanto á terapéutica propiamente dita, a aplicar na clínica para a reeducación ou recuperación funcional, como á realización de actividades dirixidas á promoción e mantemento da saúde.	- saber
CG5	Valorar o estado funcional do paciente, considerando os aspectos físicos, psicolóxicos e sociais.	- saber facer
CG6	Valoración diagnóstica de coidados de fisioterapia segundo as normas e cos instrumentos de validación recoñecidos internacionalmente.	- saber facer
CG9	Avaliar a evolución dos resultados obtidos co tratamento en relación cos obxectivos marcados.	- saber - saber facer
CG14	Incorporar os principios éticos e legais da profesión na práctica profesional así como integrar os aspectos sociais e comunitarios na toma de decisións.	- saber facer
CG15	Participar na elaboración de protocolos asistenciais de fisioterapia baseada na evidencia científica.	- saber facer
CG19	Comunicarse de modo efectivo e claro, tanto de forma oral coma escrita, cos usuarios do sistema sanitario así como con outros profesionais.	- saber facer - Saber estar / ser
CE7	Coñecer e comprender as bases físicas dos distintos axentes físicos e as súas aplicacións en Fisioterapia	- saber - saber facer
CE8	Coñecer e comprender os principios e aplicacións dos procedementos de medida baseados na biomecánica e na electrofisioloxía	- saber

CE14	Coñecer e comprender os conceptos de exploración física, valoración, diagnóstico e pronóstico; as bases teóricas das valoracións, test e comprobacións funcionais, a avaliación científica da súa utilidade e efectividade, así como as etapas e recursos do proceso de intervención de fisioterapia	- saber
CE16	Coñecer e comprender os cambios estruturais, fisiolóxicos, funcionais e de conduta que se producen como consecuencia da intervención da Fisioterapia	- saber
CE18	Coñecer e comprender os procedementos fisioterapéuticos xerais e os derivados doutros axentes físicos	- saber
CE20	Adquisición de vocabulario propio no campo da Fisioterapia	- saber
CE21	Adquirir formación científica básica en investigación	- saber
CE35	Valorar o estado funcional do paciente/usuario, considerando os aspectos físicos, psicolóxicos e sociais	- saber
CE36	Determinar o Diagnóstico de Fisioterapia de acordo coas normas recoñecidas internacionalmente e cos instrumentos de validación internacionais. Esta competencia inclúe xerarquizar as necesidades do paciente/usuario para atender con prioridade aquelas que máis comprometan ao proceso de recuperación	- saber - saber facer
CE38	Executar, dirixir e coordinar, o Plan de Intervención de Fisioterapia, atendendo ao principio da individualidade do usuario e utilizando as ferramentas terapéuticas propias da Fisioterapia, é dicir, o conxunto de métodos, procedementos, actuacións e técnicas que mediante a aplicación dos medios físicos: curan, recuperan, habilitan, rehabilitan, adaptan e readaptan ás persoas con deficiencias, limitacións funcionais, discapacidades e minusvalías; preveñen as enfermidades e promoven a saúde ás persoas que queren manter un nivel óptimo de saúde	- saber facer
CE39	Avaliar a evolución dos resultados obtidos co tratamento de Fisioterapia en relación aos obxectivos marcados e aos criterios de resultados establecidos. Para iso será necesario: definir e establecer os criterios de resultados; realizar a valoración da evolución do paciente/usuario; rediseñar os obxectivos segundo a valoración, si é preciso; e adecuar o plan de intervención ou tratamento aos novos obxectivos, no seu caso	- saber facer
CE41	Proporcionar unha atención de Fisioterapia de forma eficaz, outorgando unha asistencia integral aos pacientes/usuarios, para o que será necesario: Interpretar as prescricións facultativas; preparar o entorno en que se levará a cabo a atención de Fisioterapia para que sexa comfortable; manter informado ao paciente do tratamento que se lle aplica, explicándolle as probas e manobras que se lle practican, a preparación que requiren, e exhortarlle a que colabore en todo momento; rexistrar diariamente a aplicación da atención en Fisioterapia, a evolución e os incidentes da mesma; identificar signos e síntomas de alteración das funcións biolóxicas relacionados coa atención de Fisioterapia; controlar e interpretar os signos vitais durante a execución do tratamento diario; orientar as actividades e modo de actuación en relación cos pacientes/usuarios, do persoal non sanitario e subalterno; e avaliar a propia atención proporcionada aos pacientes/usuarios	- saber facer - Saber estar / ser
CE42	Intervir nos ámbitos de promoción da saúde e prevención da enfermidade	- saber facer
CE44	Incorporar á cultura profesional os principios éticos e legais da profesión	- saber facer - Saber estar / ser
CE45	Incorporar a investigación científica e a práctica baseada na evidencia como cultura profesional	- saber facer
CE49	Afrontar o estrés, o que supón ter capacidade para controlarse a si mesmo e controlar a contorna en situacións de tensión	- Saber estar / ser
CE51	Motivar a outros. O que supón ter a capacidade de xerar nos demais o desexo de participar activamente e con ilusión en calquera proxecto ou tarefa	- saber facer - Saber estar / ser
CE52	Aplicar os principios ergonómicos ou de hixiene postural no desenvolvemento da súa actividade	- saber facer
CT1	Comunicación oral e escrita nas linguas cooficiais da Comunidade Autónoma.	- saber facer
CT2	Capacidade de análise e síntese.	- saber facer
CT3	Capacidade de organización e planificación.	- saber facer
CT4	Capacidade de xestión da información	- saber facer
CT5	Resolución de problemas	- saber facer
CT6	Toma de decisións	- saber facer
CT7	Coñecementos de informática relativos ao ámbito de estudo	- saber
CT9	Compromiso ético	- Saber estar / ser
CT10	Traballo en equipo	- saber facer
CT11	Habilidades nas relacións interpersoais	- saber facer - Saber estar / ser
CT12	Razoamento crítico	- saber facer
CT13	Recoñecemento da diversidade e a multiculturalidade.	- Saber estar / ser
CT15	Aprendizaxe autónoma	- saber facer
CT16	Motivación por a calidade.	- Saber estar / ser

CT17	Adaptación a novas situacións	- saber facer - Saber estar / ser
CT18	Creatividade	- saber facer
CT19	Iniciativa e espírito emprendedor	- saber facer
CT20	Liderado	- saber facer
CT23	Traballar con responsabilidade	- saber facer
CT24	Manter unha actitude de aprendizaxe e mellora	- Saber estar / ser
CT25	Manifestar respecto, valoración e sensibilidade ante o traballo dos demais	- Saber estar / ser
CT27	Manifestar discreción	- Saber estar / ser
CT28	Mostrar a súa orientación ao paciente/usuario	- saber facer
CT29	Axustarse aos límites da súa competencia profesional	- Saber estar / ser
CT30	Desenvolver a capacidade para organizar e dirixir	- saber facer

Resultados de aprendizaxe

Resultados de aprendizaxe	Competencias
Definir a masoterapia e lembrar os seus antecedentes	CG2 CG3 CE20
Describir os principios básicos da masoterapia	CG2 CG3 CE7
Diferenciar e aplicar as manobras básicas da masoterapia	CG3 CG5 CG6 CG9 CG14 CG19 CE8 CE14 CE16 CE18 CE20 CE35 CE36 CE39 CE41 CE42 CE44 CE49 CE51 CT1 CT3 CT9 CT11 CT13 CT20 CT23 CT25 CT27 CT28 CT29 CT30

Deseñar e aplicar unha masaxe	CG15 CG19 CE38 CT3 CT5 CT6 CT12 CT15 CT16 CT17 CT18 CT19 CT23 CT24 CT27 CT28 CT29
Definir a hidroterapia e lembrar os seus antecedentes	CG2 CG3 CE20
Describir os principios básicos da hidroterapia	CG2 CG3 CE7
Diferenciar as distintas técnicas de tratamento empregadas na hidroterapia e demostralas practicamente	CG3 CG5 CG6 CG9 CG14 CG19 CE8 CE16 CE18 CE20 CE35 CE36 CE39 CE41 CE42 CE44 CE49 CE51 CE52 CT1 CT3 CT9 CT11 CT13 CT20 CT23 CT25 CT27 CT28 CT29 CT30
Definir a termoterapia e lembrar os seus antecedentes	CG2 CG3 CE20
Describir os principios básicos da termoterapia	CG2 CG3 CE7

Diferenciar as distintas modalidades de termoterapia e demostralas practicamente

CG3
CG5
CG6
CG9
CG14
CG19
CE16
CE18
CE20
CE35
CE36
CE39
CE41
CE42
CE44
CE49
CE51
CE52
CT1
CT3
CT9
CT11
CT13
CT20
CT23
CT25
CT27
CT28
CT29
CT30

Definir a fototerapia e lembrar os seus antecedentes

CG2
CG3
CE20

Describir os principios básicos da fototerapia

CG2
CG3
CE7

Diferenciar as distintas modalidades de fototerapia e demostralas practicamente

CG3
CG5
CG6
CG9
CG14
CG19
CE8
CE16
CE18
CE20
CE35
CE36
CE39
CE41
CE42
CE44
CE49
CE51
CE52
CT1
CT3
CT9
CT11
CT13
CT20
CT23
CT25
CT27
CT28
CT29
CT30

Definir a magnetoterapia e lembrar os seus antecedentes	CG2 CG3 CE20
Describir os principios básicos da magnetoterapia	CG2 CG3 CE7
Demostrar practicamente unha aplicación de magnetoterapia	CG3 CG5 CG6 CG9 CG14 CG19 CE8 CE16 CE18 CE20 CE35 CE36 CE39 CE41 CE42 CE44 CE49 CE51 CE52 CT1 CT3 CT9 CT11 CT13 CT20 CT23 CT25 CT27 CT28 CT29 CT30
Analizar artigos sobre un tema da materia en grupo, sintetizar a información dos mesmos, interpretar os seus datos e defendelos diante doutros grupos de alumn@s	CG19 CE21 CE45 CE51 CT1 CT2 CT3 CT4 CT5 CT6 CT7 CT9 CT10 CT11 CT12 CT15 CT16 CT17 CT18 CT19 CT20 CT23 CT24 CT25 CT30

Contidos

Tema

TEMARIO TEÓRICO

• Masoterapia clásica.

Principios xerais da aplicación da masaxe clásica.

• Fototerapia:	Radiación infravermella. Radiación ultravioleta. Laserterapia
• Magnetoterapia.	Magnetoterapia
• Termoterapia	Termoterapia Crioterapia.
• Hidroterapia.	Principios da Hidroterapia. Modalidades de aplicación da Hidroterapia.

TEMARIO PRÁCTICO

• Masoterapia clásica.	Manobras de masaxe clásica.
• Fototerapia:	Radiación infravermella. Radiación ultravioleta. Laserterapia.
• Magnetoterapia.	Magnetoterapia
• Termoterapia.	Termoterapia Crioterapia.
• Hidroterapia	Aplicación das técnicas hidroterápicas. Aplicación das técnicas hidrocineáticas.

Planificación docente

	Horas na aula	Horas fóra da aula	Horas totais
Actividades introdutorias	1	0	1
Sesión maxistral	30	60	90
Prácticas de laboratorio	44	66	110
Presentacións/exposicións	2	18	20
Probas de resposta curta	2	0	2
Probas prácticas, de execución de tarefas reais e/ou simuladas.	1	0	1
Traballos e proxectos	1	0	1

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

Metodoloxía docente

	Descrición
Actividades introdutorias	Actividades encamiñadas a tomar contacto e reunir información sobre o alumnado, así como a presentar a materia.
Sesión maxistral	Clases teórico-participativas onde se fomente a participación activa do alumnado (emprego de metodoloxías coma a técnica de puzzle, análise de vídeo educativo, estudo de casos,...). Emprego de forma xenérica de medios audiovisuais. O alumno recibirá ao longo do cuadrimestre as presentacións elaboradas polo profesorado que lle servirán de guía a través da plataforma Tem@ ou da páxina web do profesor coordinador da materia (http://webs.uvigo.es/gfuentes).
Prácticas de laboratorio	Nas clases prácticas seguirase unha metodoloxía demostrativa cunha análise razoada de casos prácticos. O profesor mostrará os diferentes métodos e técnicas de Fisioterapia, así como as súas aplicacións. A continuación os alumnos realizarán por parellas a práctica entre eles, sendo corrixidos polo profesor e aclarando todas as dúbidas que poidan xurdir.
Presentacións/exposicións	O estudante elaborará en grupo a análise de dous artigos científicos sobre unha das modalidades terapéuticas de que consta a materia, así como a valoración da análise feita por outros grupos. Empregarase a plataforma Tem@ para o seu desenvolvemento.

Atención personalizada

Metodoloxías	Descrición
Sesión maxistral	A atención personalizada estará centrada na solución das dúbidas que poida ter o alumnado e a orientar os seus esforzos na materia. Esta atención personalizada farase tanto presencialmente, no horario oficial de titorías, como a través de correo-e (indicando en asunto Titoría), agás o día anterior aos exames da materia.
Prácticas de laboratorio	A atención personalizada estará centrada na solución das dúbidas que poida ter o alumnado e a clarear a rúbrica de avaliación do exame práctico.
Presentacións/exposicións	A atención personalizada, basicamente, estará centrada na solución de dúbidas, en orientar o traballo a realizar na materia, e a levar rexistro e valorar o feito polo alumnado.

Avaliación

	Descrición	Cualificación	Competencias Avaliadas
Probas prácticas, de execución de tarefas reais e/ou simuladas.	<p>Exame práctico onde o alumno contesta dun modo práctico a 5 supostos (sesenta minutos de duración; deses sesenta minutos, unha das preguntas de masaxe consistirá en aplicar unha masaxe sobre unha zona corporal durante 20 minutos). Estes supostos prácticos son elixidos ao azar polo alumno dentro do conxunto de casos clínicos que se fixeron ao longo do curso.</p> <p>Todas as preguntas valoraranse de 0 a 10 puntos, pero cun peso diferente dentro do exame práctico. Así, a pregunta longa de masaxe suporá o 40% da cualificación final no exame práctico, o 25% a pregunta de hidroterapia, o 15% a de magnetoterapia/termoterapia/crioterapia, o 10% a de fototerapia e outro 10% a pregunta curta de masaxe.</p> <p>Para poder realizar o exame práctico, hai que presentarse primeiro ao teórico. Sacarase listado, tras o exame teórico, co horario de exame para cada parella de alumnos.</p> <p>Farase un sorteo público para determinar a partir de qué alumno da comezo o exame práctico.</p> <p>Para superar o exame, o alumno terá que acadar, polo menos, 2,5 puntos (corresponde a un 5 nunha escala de 0 a 10 puntos). En todo caso, e de cara a unha posible media co exame teórico, non se pode acadar menos de 2 puntos (corresponde a un 4 nunha escala de 0 a 10 puntos). Ademais, en ningún dos dous bloques de que se compoñe o exame práctico poderase acadar menos dun 3 (nunha escala de 0 a 10 puntos) para que faga media co resto das partes.</p>	50	CG3 CG5 CG6 CG9 CG14 CG15 CG19 CE14 CE18 CE35 CE36 CE38 CE39 CE41 CE44 CE49 CE51 CE52 CT1 CT6 CT9 CT13 CT16 CT17 CT28 CT29 CT30

Traballos e proxectos	<p>Á hora de avaliar o traballo tutelado, esta valoración incluíra a valoración do propio traballo entregado por cada grupo (50% da puntuación neste apartado), así como a análise feita dos dous grupos que se teña que valorar (25%) e a presentación realizada (25%). A realización do traballo é obrigatoria para superar a materia.</p> <p>O traballo terá que ser entregado en soporte informático ao profesor, empregando para iso a plataforma de ensinanza virtual faiTIC (http://faiTIC.uvigo.es/), subindo o conxunto do traballo ao espazo indicado polo profesor responsable dos traballos.</p> <p>O traballo considerase superado se se acada, polo menos, 0,5 puntos (corresponde a un 5 nunha escala de 0 a 10 puntos). En todo caso, e de cara a facer media cos exames teórico e práctico, o alumno debe acadar cando menos 0,4 puntos (corresponde a un 4 nunha escala de 0 a 10 puntos).</p>	10	CG15 CG19 CE18 CE21 CE45 CT1 CT2 CT3 CT4 CT5 CT7 CT10 CT11 CT12 CT13 CT15 CT16 CT17 CT18 CT19 CT20 CT23 CT24 CT25 CT27 CT30
Probas de resposta curta	<p>Exame teórico de 10 preguntas curtas (duración máxima de 2 horas). Tódalas preguntas terán o mesmo valor. Para superalo, o alumno terá que acadar, polo menos, 2 puntos (corresponde a un 5 nunha escala de 0 a 10 puntos).</p> <p>Quen non faga a actividade de puzzle ao inicio da materia, terá que facer unha pregunta máis no exame teórico sobre os contidos que se traten en dita actividade.</p> <p>En todo caso, e de cara a unha posible media co exame práctico, non se poderá acadar menos de 1,6 puntos (corresponde a un 4 nunha escala de 0 a 10 puntos). Ademais, o exame teórico constará de dous bloques e en cada un deles haberá que acadar un mínimo dun 3 (nunha escala de 0 a 10 puntos) para que faga media co resto dos bloques.</p>	40	CG2 CG3 CG5 CG6 CG19 CE7 CE8 CE14 CE16 CE18 CE20 CE36 CE42 CT1 CT15

Outros comentarios e avaliación de Xullo

Aos alumnos que non superen a materia, gardaráselles a parte superada para a segunda convocatoria dentro do mesmo ano académico (parte superada significa ter un 5 de 10 ou máis).

Bibliografía. Fontes de información

Bibliografía Básica

Albornoz Cabello M, Maya Martín J, Toledo Marhuenda JV., Electroterapia práctica: avances en investigación clínica., Elsevier, 2016, Barcelona

Albornoz Cabello M, Meroño Gallut J., Procedimientos generales de Fisioterapia. Práctica basada en la evidencia., Elsevier España, 2012, Barcelona

---

Cameron MH., Agentes físicos en rehabilitación. De la investigación a la práctica., 4, Elsevier España, 2013, Barcelona

Plaja Masip, J., Analgesia por medios físicos., McGraw-Hill/Interamericana, 2002, Madrid

Torres M, Salvat I., Guía de masoterapia para fisioterapeutas., Médica Panamericana, 2006, Madrid

Bibliografía Complementaria

Agne JE., Electrotermofototerapia, O Autor, 2013, Santa Maria, RS

Agne JE., Eletrotermoterapia. Teoria e prática., Orium, 2004, Santa Maria, RS

Agne JE., Eu sei eletroterapia..., Palloti, 2009, Santa Maria, RS

Aramburu de Vega C, Muñoz Díaz E, Igual Camacho C., Electroterapia, termoterapia e hidroterapia., Síntesis, 1998, Madrid

Arnould-Taylor W., Arnould-Taylor's Principles and Practice of Physical Therapy., 4, Stanley Thornes, 1997, London

Bachmann RM, Schleinkofer GM., Guía práctica de la hidroterapia Kneipp. Las aplicaciones curativas del agua, paso a paso., Integral, 1998, Barcelona

Basas García Á, Fernández de las Peñas C, Martín Urrialde JA., Tratamiento fisioterápico de la rodilla., McGraw-Hill/Interamericana, 2003, Madrid

Bates A, Hanson N., Aquatic exercise therapy., Saunders Company, 1996, Philadelphia

Becker BE, Cole AJ., Comprehensive aquatic therapy., 2, Butterworth-Heinemann, 2004, Boston

Braun MB, Simonson SJ., Introduction to massage therapy., Lippincott Williams & Wilkins, 2005, Philadelphia

Canamasas S., Técnicas manuales: Masoterapia., 2, Ediciones científicas y técnicas, 1993, Barcelona

Cassar MP., Manual de masaje terapéutico: una guía completa dirigida al estudiante y al fisioterapeuta profesional., McGraw-Hill/Interamericana de España, 2001, Madrid

Castillo Montes FJ., Fisioterapia acuática., Formación Alcalá, 2012, Jaén

Chaitow L, Fritz S., Guía de masaje para terapeutas manuales: cómo conocer, localizar y tratar los puntos gatillo miofasciales., Elsevier, 2008, Barcelona

Clay JH, Pounds DM., Masaje terapéutico básico: integración de anatomía y tratamiento., Walters Kluwer-Lippincott Williams & Wilkins, 2009, Barcelona

Córdova Martínez A, Garcés EG, Seco Calvo J., Masaje deportivo., Síntesis, 2012, Madrid

Crépon F., Électrophysiothérapie et rééducation fonctionnelle., 3, Frison-Roche, 2002, Paris

Davies B, Harrison R., Hydrotherapy in Practice., Churchill Livingstone, 1998, Edinburgh

de la Torre Iborra JF., Técnicas de hidroterapia y balneoterapia., Formación Alcalá, 2013, Alcalá la Real

Domenico G, Wood EC., Masaje. Técnica de Beard., 4, Harcourt Brace de España, 1998, Madrid

Duffield MH., Ejercicios en el agua., Jims, 1984, Barcelona

Ellsworth A, Altman P., Anatomía del masaje., Tutor, 2010, Madrid

Esnault M., Rééducation dans l'eau. Étirements et renforcement musculaire du tronc et des membres., Masson, 1991, Paris

Fernández EF., Masoterapia Profunda: manual de terapia neuromuscular., Elsevier Doyma, 2008, Barcelona

Ferrer Anglada J., Masaje avanzado: valoración y abordaje de las disfunciones del tejido blando., Elsevier-Masson, 2011, Barcelona

Findlay S., Guía ilustrada del masaje deportivo., Tutor, 2011, Madrid

Fodor L, Ullmann Y, Elman M., Aplicaciones estéticas de la luz pulsada intensa., AMOLCA, 2012, Caracas

Fox J, Kitchen Sh., Practical Electrotherapy. A Guide to Safe Application., Elsevier Churchill Livingstone, 2007, London

Fritz S., Fundamentos del masaje terapéutico., 3, Elsevier, 2005, Madrid

Gallego T., Bases Teóricas y Fundamentos de la Fisioterapia., Médica Panamericana, 2007, Madrid

Gourlaquen C, Roulex JL., Aquagym: la gimnasia en el agua., Tutor, 1994, Madrid

Güeita Rodríguez J, Alonso Fraile M, Fernández de las Peñas C., Terapia acuática. Abordaje desde la Fisioterapia y la Terapia Ocupacional., Elsevier, 2015, Barcelona

Hérisson Ch, Simon L., Hydrothérapie et kinébalnéothérapie., Masson, 1987, Paris

Hoffa-Gocht-Stor-Lüdke., Técnica del masaje., Jims, 1987, Barcelona

Holey E, Cook E., Evidence-based therapeutic massage: a practical guide for therapists., 2, Churchill Livingstone, 2003, Edinburgh

Hruza G, Avram M., Laserterapia, Elsevier, 2013, Barcelona

Jardí Pinyol C., Movernos en el agua., 2, Paidotribo, 1998, Barcelona

Johnson J., El masaje deportivo., Martínez Roca, 1996, Barcelona

Kitchen Sh., Electrotherapy: evidence-based practice., 12, Elsevier Churchill Livingstone, 2008, London

Knight KL., Crioterapia, Bellaterra, 1996, Barcelona

Kotthe FJ y Lehmann JF., Medicina física y rehabilitación., 4, Médica Panamericana, 1997, Madrid

Koury JM., Programa de fisioterapia acuática: um guia para a reabilitação ortopédica., Manole, 2000, São Paulo

Hüter-Becker A, Schewe H, Heipertz W., Terapia física: termoterapia, mecanoterapia, electroterapia, ultrasonidos, fototerapia e inhalación., Paidotribo, 2005, Barcelona

Loving JE., Massage therapy: theory and practice., Appleton & Lange, 1999, Connecticut

Lloret Riera M, Conde Bonachera C, Fagoagaa Mata J, León León C, Tricas Moro C., Natación terapéutica., 2, Paidotribo, 1995, Barcelona

Martín Cordero JE., Agentes físicos terapéuticos., ECIMED, 2008, La Habana

Martínez Morillo M, Pastor Vega JM, Sendra Portero F., Manual de Medicina Física., Harcourt Brace de España, 1998, Madrid

Muscolino JE, Manual de palpación ósea y muscular. Con puntos gatillo, patrones de referencia y estiramientos, 2, Médica Panamericana, 2017, Madrid

Orihuela Fernández JC., Masaje y reflexoterapia., Logoss, 2007, Jaén

Pérez Fernández MR, coord., Principios de hidroterapia y balneoterapia., McGraw-Hill/Interamericana, 2005, Madrid

Pilat A., Terapias miofasciales: inducción miofascial., McGraw-Hill/Interamericana, 2003, Madrid

Prentice WE., Técnicas de rehabilitación en Medicina Deportiva., 4, Paidotribo, 2009, Badalona

Reid Champion M., Hydrotherapy in Pediatrics., 2, Butterworth-Heinemann, 1991, Oxford

Reid Champion M., Hydrotherapy: principles and practice., Butterworth-Heinemann, 1997, Oxford

Richter P, Hegben E., Puntos gatillo y cadenas musculares funcionales en osteopatía y terapia manual., Paidotribo, 2010, Badalona

Riggs A., Masaje de los tejidos profundos: guía visual de las técnicas., 2, Paidotribo, 2010, Badalona

Robertson V, Ward A, Low J, Reed A., Electrotherapy explained. Principles and practice., 4, Butterworth Heinemann Elsevier, 2006, London

Rodríguez Martín JM^a., Electroterapia en fisioterapia., 3, Médica Panamericana, 2014, Madrid

Sagrera Ferrándiz J., Masaje en estiramiento y "técnicas complementarias"., Mandala, 2000, Madrid

San José Arango C., Hidrología médica y terapia complementarias., Universidad de Sevilla, Secretariado de Publicacio, 2012, Sevilla

Seco Calvo J, dir., Métodos específicos de intervención en Fisioterapia., Médica Panamericana, 2016, Madrid

Sinclair M., Pediatric massage therapy., 2, Lippincott Williams & Wilkins, 2005, Philadelphia

Soares MP., Hidroterapia no tratamento da osteoporose., Sprint, 1999, Rio de Janeiro

Soares MP., Hidroterapia. Patologias do joelho., Sprint, 2000, Rio de Janeiro

Torre Iborra JF., Técnicas de hidroterapia y balneoterapia., Formación Alcalá, 2013, Alcalá la Real

Vázquez Gallego J., Manual profesional del masaje: guía práctica., Paidotribo, 2009, Badalona

Watson T., Electroterapia. Práctica basada en la evidencia., 12, Elsevier España, 2009, Barcelona

Wessinghage T., Aquafit: un entrenamiento global de fuerza, resistencia, coordinación y movilidad., Paidotribo, 2008, Badalona

Yamaguchi Ch., Procedimientos estéticos mínimamente invasivos. Conducta basada en la experiencia clínica y la visión estética actual. Vol. II, AMOLCA, 2012, Caracas

Zaragoza JR, Rodrigo P., Electroestética y fisioestética., Nueva Estética, 1995, Barcelona

---

Recomendaciones

Materias que continúan o temario

Fisioterapia en especialidades clínicas I/P05G170V01906
Fisioterapia en especialidades clínicas II/P05G170V01907
Prácticas externas: Estadías clínicas/P05G170V01801

Materias que se recomienda cursar simultáneamente

Electroterapia e ultrasonoterapia/P05G170V01401
Radioloxía/P05G170V01403

Materias que se recomienda ter cursado previamente

Afeccións medicocirúrxicas/P05G170V01201
Anatomía humana: Anatomía humana/P05G170V01101
Bioquímica-Física: Bioquímica e biofísica/P05G170V01102
Fisioloxía: Fisioloxía humana/P05G170V01103
Fisioloxía: Movemento funcional en fisioterapia/P05G170V01202
Fundamentos de fisioterapia/P05G170V01104
Valoración en fisioterapia/P05G170V01204

Outros comentarios

Sería conveniente:

- Darse de alta en FaiTIC (se é a primeira vez que se fai, o nome de usuario e o contrasinal é o DNI).
- Ter unha dirección de enderezo-e, pois cada vez que se dea un aviso, se suba documentación, etc., comunicarse por esta vía a tódolos usuarios da materia (alumnado e profesor).
- Nos datos persoais, ademais do enderezo-e, sería conveniente indicar un teléfono de contacto (onde se vos poida localizar

rapidamente en caso de urxencia, normalmente o m3bil) e subir unha fotograf3a (para facilitar ao profesor, sobre todo nas primeiras semanas, a identificaci3n do alumnado)
